

בדידותה כבורדו

בּוֹרְדוֹ כְּאֵשׁ
 כְּלִבְנָה בְּלִיל חֲמִסִּין
 בּוֹרְדוֹ כְּרוּחַ
 כְּאוֹת קְלוֹן מַעֲבָר לְכַתְּפָה
 בּוֹרְדוֹ כְּגֶשֶׁם
 טְהוֹר־צִבְע
 בְּשׁוּלֵי חֲרָסִינָה
 וְאַבְנִים
 וְהַפֵּד הַמִּתְהַדָּר לְאֵטוֹ בְּשִׁבְלֵי הַנֶּצֶח.
 נִלְחָשׁוֹת הַגְּחָלִים מֵעַל הַפִּיחַ הַשָּׁחַר
 זֶה צִבְעֵי אָדָם מִדָּם
 זֶה צִבְעֵי אָדָם חֲמָר
 שְׂמַח זֵיק אֵת הָאֵשׁ
 שְׁלֵא יִתֵּן לָהּ מְנוּחָה.
 בּוֹרְדוֹ כְּאֵשׁ עוֹלָה מְכוּוֹנָה
 אָדָם חֲמָר מְקִיף
 עוֹמְדַת דָּם אֵשׁ
 עוֹמְדַת דָּם בְּגִחָלִים
 אֵשׁה יוֹדְעַת גְּחָלִים
 אֵשׁה יוֹדְעַת רוּחַ
 אֵשׁה יוֹדְעַת אֵשׁ
 וְחֲמָר וְאֲדָמָה יִקְבֹּר לָהּ קֶבֶר מְפָאָר
 וְחֲמָר פְּאֲדָמָה יִבְרִיחַ אֵת הַשָּׁחַר
 וְעֵמֶק הַחֲמָר כְּאֵשׁ לוֹהֶבֶת גְּחָלִים
 יִסְמֵן אֵת בְּדִירוֹתוֹ הַתְּמַהוּנִית שֶׁל אֲרָגְמָן,
 בְּקִצּוֹת נְהָרוֹת שֶׁחַם וְעָפָר.

ימי זכויות

אֵלוֹ הֵם יְמֵי הַזְּכוּיּוֹת:
 תְּנוּעַת אֲנָשִׁים חֲדָה כְּפֶעֱמוֹן
 וְכַחל מְסֻפָּן מְבִיט מִחֲלוֹן
 שְׁקֵט כְּרָאִי
 מְשֻׁרְטֵט מִן הַשָּׁמַיִם קוֹ אֲנָכִי
 רְתוּם אֶל עֲצָמוֹ בְּשִׁיקָה
 שֶׁל לְפָנָי הַתְּנַפְלוֹת.

הישראליות. כך כאשר היא מגיעה למרפאה ב"טיפת חלב" עם ילדה הקטן, האחות חושבת שהוא "אימבציל". בעיני האחות האם המודאגת לא נתפסת כשותפה לדיבור ולכן היא מדברת אך ורק עם זוהרה, הבת. כאשר מציעה האחות בקופת חולים לשלוח את הילד הקטן לאבחון ולטיפול ב"רמב"ם", המקום הקשור בתודעת האם לחטיפת בתה, מגיבה זו בגמגום מרוסק של מילים בעברית: "ילדה ש... שלי... להרוג... עוד פעם ל... תוך שהיא חוטפת את הילד משולחן הטיפולים, בועטת בדלת ויוצאת.

ספרה זה של אליה כהן מבקש ללכת בגדולות בתארו שנות דור בהווה הישראלית, ובהתמקדו בכרונוטופים בודדים של זמן ומקום שאליהם שב וחוזר הרומן והם משמשים כותרות לפרקיו. הכרונוטופ הפותח - "איפה הזיכרון שלי" - זוהרה. מושב גבעת יערים, 15.9.1983" כאמור, הוא היום שבו התפטר ראש הממשלה מנחם בגין באומרו "אינני יכול עוד". ביום זה שומעת זוהרה, יחד עם החוקר הפרטי ששכרה משפחתה, כדי להתחקות אחר עקבותיה של אחותה החטופה, את עדותה של רומיה על חטיפת בנה, בעודה מסכמת לעצמה: "נעלמו. פשוט. בן יום. למעלה משמונה מאות ילדים [...] כאילו בלעה אותם האדמה. וכבר שלושים שנה הם בהמתנה הבלתי נסבלת הזאת."

הכרונוטופ המוקדם ביותר שבו עוסק הרומן הוא "בים או במרסיי" - זוהרה, חיפה 14.12.1959". לכיתתן של זוהרה ואדיבה נכנסת אחות מטעם קופת חולים שתפקידה לבצע בדיקת כינים. פשפוש בשערה של זוהרה מגלה לזוועתה של האחות, נציגת הממסד האשכנזי - "גן חיות שלם יש לה על הראש! [...] זו מגיפה!...! אוי אוי אַ בְּרוֹךְ" (שם, עמ' 39). מאוחר יותר באותו יום מכריח צדוק האח הגדול את זוהרה להתיישב על כיסא, ובהתאם להוראת אחות בית הספר הוא גוזז את שערה עד לקרחת בוהקת ומביישת. סצנה זו, המתמקדת בשיער הנשי הצעיר הנגזז בתוקפנות בידי המבוגר/ת, בן המשפחה, חוזרת ונשנית ביצירות ספרות ומתארת את כוחו ואטימותו של המבוגר הגוזז כלפי הנשיות הנחמסת של הנערה. מהעשור של שנות השישים בוחרת אליה כהן בשני ימים בחודשים מאי ויוני כדי לתאר את ניסיונותיה של אדיבה, חברתה הטובה של זוהרה, לברר פרטים על הסוד הגדול שמסתירים ממנה הוריה. היא פונה לשכנה ושואלת על המספר הכחול ש"לא יורד במקלחת", ובחשאי, בעוד הוריה שקועים ב"שלאף שטונדה", היא לוקחת גיליון של העיתון "דבר" ומתבוננת בחוסר הבנה גמור בתצלומי יהודים במחנות הריכוז.

"מה מצא בה?" זוהרה, קיבוץ חולתה, 18.8.1976", מספר על יום חתונתם של זוהרה עם יאיר מגל, בנו של ותיק הקיבוץ. כאן מתוארים באופן סטריאוטיפי ומוגזם במיוחד מכאוביה של זוהרה כקורבן קיפוחם של הקיבוצניקים-האשכנזים. כל פרט בתיאור החתונה, החל בשמות הדמויות, דרך התפאורה והתוכנית, ועד דברי חבריו של החתן, מועמס סמליות יתר שעניינה קיפוח והתנשאות. כך שמו של אבי החתן 'ישעיהו מגל', אמו 'רוח'קה' ואחיו 'צח', המשמשים כנציגים מובהקים של החברה הקיבוצית. לזוהרה, הכלה, מתברר בדיעבד, שאביו של חתנה יזם 'שיחה חשובה' עם בנו, ואחיו הצעיר כדי לברר: "מה הוא מצא בה" (שם, עמ' 182). בדמיונה עולה אז תמונה של "אולימפוס קיבוצי: זאוס יושב מכאן, בניו, אפולו והרקולס יפי הבלורית והתואר, יושבים מולו" (שם). התיאור הסטריאוטיפי של האירוע מזוהית ראייתה של זוהרה, בת דמותה של הסופרת אליה כהן, מגיע לשיא מוקצן וצורם בתיאור שפמו "הקלארק גיבלי" של ישעיהו מגל, שקוצץ לרגל המאורע, וכעת "הוא נראה היטלראי בתכלית". כך גם בתיאור משפחתה של זוהרה, על ידי יאיר חתנה המיועד, כ"הצד השחור" שלה, ובשמחת חבריו של החתן: "אומרים שהתימניות חמות" (שם, עמ' 190).

סופו של הרומן בשזירתם הטרגית של שני סיפורי הטראומה שבהם הוא עוסק, השואה וחטיפת ילדי תימן, כאשר הניסיון לרפא כאב נורא אחד מייצר כאב נורא אחר. בספר חשוב זה, שכמעט וכורע תחת נטל הסטראוטיפיות הבוטה, קורעת אליה כהן את הנרטיב הישראלי תוך שהיא שותלת בתוכו סיפור שעדיין לא סופר.